

DÜZELTME

Di/gi halası sonucu eksik çıkmış olan bu çevirinin son sayfası ekle sunulmuştur

- cl-M.'iKii/î, Kitüb cs-Sülûk li Ma'rife Düvel el-Mülûk, Kd. Mustafâ Ziyade, 2 bölüm, 6dil, KİTİB 1936-58.
- d *Mukaddesi, Alıscı ct-Tekâsım fi Ma'rife cl-Akâsim, ed. M. J. de Goeje, Leiden 1906.
- Nicl)Uür, Carsten, Rcisebcıdırıcbungcn uacı Arabien, c. II, Kopenhagen 1774, Neudrucl Cıu/ 1964.
- cl-Ömıcı, Mısâlık el-Ei»sar, Hd. Franz Taeslıncr, Leib/ig 1929.
- _____, cl-Ta'rifbi Musialalı eş-Şeri/; Kahire 1312.
- Roşidüddiin Fazlıllah, Cami' ct-Tevâril, Kısın ct-Tarih Moğol, Kd. M. Sadık, Kahire 1960.
- Roemcr, İlnns, "Dus ülıkncısche İnlenncczo", AMI NF 9 (1976) 263-97,
- cs-Sâ'ic, Süleyman el-Muaulî, Tarih cl-Musulî, c. I, Kahiie 1923.
- Salim, Miilunud Rızık, Scyfcdđin cl-İİillî, Küüire 1960.
- Sıhl İbuü'l-Cevzi, Mir'ât ez-Zatnân H Tarih el-Ayan, c. VIII, Bölüm I, İlaydarabad 1953.
- cs-Subkı, Taccdđin Abdülvalid b. Takieddü, Mu'jd *en-Ni'âm ve Mubíd en-Ni'âm*, ed. Mustafa cl-Üabi, Kahiie, 1y.
- Sjuılcı, BerUıold, Die Mozolen im Iran, İ'eibzig 1939.
- cl-Tatalı, Muıamıcd, 'Âlâm en-Niıbcıá' li Tarih Haleb eş-Şoiıbâ, 7 c. Beyrut 1923-26.
- cl-'İallıı, Jienjamın b. *kmes* el-Endülüsî, Rııile, İd. Ezra İladad, Bağdad 1925.
- Tyan, li., *İnslitutions du tiroit publique Musulnısın*, 2 c., Paris 1954.
- cl-Yunûnî, Kulbedđin Musa b. Ahmed, Zeyl Mir'ât ez-Zemân, 4 c. İlaydarabad 1954.
- Yakut, cl-İıamavî, Mu'cem el-Buldân, 10 c. Kahiie 1938.
- _____, Muccin cl-Üdeba, İd. D. S. Margoliout, 7 c, Lciden-London 1907-1926.
- \\Viet, (J. L., *En.vp*^c Arabe, C. İıaalaux, Histuire de la Nation Egypticnnc, Paris 1937.
- Wi>»s, Jolıı, *The Aqqytınlu, Cları, Confederatıon, Enpire, A Study in 15th/9lı Ccnluııj Tırko-İıanlan Polities*, Minneapulis 1976.
- C/-/İİİİİİ, İ İalid, Ziıııde el'KeşCel-Mcmâlık, *Ed. Ravaise*, Paris 1894.

* Özbekistan Cumhuriyeti, El Yazmaları Enstitüsü.

** E. Ü. Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Araştırma Görevlisi.

3. Albastı İnancının Temel Motifleri:

Albastı'ya rastlayanlar onu uzun san saçlarını tararken görürler. Onu gören kişi eğer korkudan kendini kaybederse. Albastının o kişinin ruhunu çalıp kendinden geçirdiğine, o kişinin aklını kaybettiğine ve her an ölebileceğine inanılır.

Albastı'yı görüp bayılan kişiyi tekrar kendine getirmek için tüfek atılır ve is çıkartılır. Bu kişi yine kendine gelmezse şamana (falcı, cinci, balışı) tedavi ettirilir. Albastı'yi gören kişi "bıçak, biber, sarımsak" derse veya Kur'an'dan herhengi bir âyeti okursa Albastı kaybolur. Bir kişi ondan korkmayıp, onun saçından tutarak beline kamçı veya şalvar bağı ile vurursa, Albastı ona teslim olup kitabını verirmiş. Bir kimse onun tarağı alır veya saçından bir tutam kesip saklarsa, Albastı onun hizmetine girermiş ve o kişi de büyük bir şaman olurmuş.

Teslim olan Albastı'ya "Senin yedi nesline dokunmayacağım" dedirterek ondan söz almak gereklidir, şeklindeki inanç halk arasında oldukça yaygındır. Güya, Albastılar böyle yapan bir kişinin yedi nesline dokunamazmış. Esir Albastı kendine has sihirli şeyleri (saç, kitap, tarak) tekrar eline geçirmek için fırsat kollar, eğer bunları tekrar ele geçirirse esirlikten kurtulup kendini yöneten kişinin samanlık gücünü kaybetlirmiş.

'Albastı, yeni gelin ve damadın geldiği eve veya bir bebeğin doğduğu yere gelir' diye anlatılır ve bu evleri Albastıdan korumak için evlere bıçak, biber ve sarımsak asılır. Bebeğin beşiğinin dibine ekmek, ayna ve bıçak koyulur.

Albastı'ya bağlı inançların yine önemli bir tarafı, onun bir anda meydana çıkıp kaybolması ve dış görünüşünü değiştirebilmesidir. Bu şekil değiştirmenin en önemli tarafı, onun insanlara keçi şeklinde görünmesidir.

Yukarıda anlatılanlara ek olarak, çok yaygın olmayan, fakat içerik yönünden Albastı tipinin esaslarını ortaya çıkarmada önemli bir yere salıp olduğunu düşündüğümüz inanmaları burada vermek yerinde olacaktır;

"Albastı 'mn arkası ağaçtan yapılmış büyük, derin ve eski bir kaba benzer."

"Albastı'nın kanı ne kadar akarsa aksın hiç tükenmez."⁷¹

"Albastı geceleri gelip atların yelesini örer ve gider. Otlaklardaki atlara binip onları koşturarak yorar."¹

4."Albastı" Adlandırması Hakkında:

Bazı Hint-Avrupa taraftarı bilim adamları, birçok mitolojik Türk tipinde olduğu gibi, Albastı'yı da Semet ve İranlılardan Türklere geçen bir tip olarak değerlendirmişlerdir. Özellikle, Rusça olarak Moskova'da 1990 yılında yayımlanan "Mifologičeskiy Slovar (Mitolojik Sözlük)"da yer alan "Albastı" makalesinin müellifi V. N. Basilov; "Bazı araştırmacılar Albastı'nın Türk halkları arasında yaratıldığını kabul etmektedir. Bazı araştırmacılar ise onun İran mitolojisi ile alakalı olduğunu söyler

Türk Dünyasında Albastı

ve Albastımn. Farsça "al" kelimesi ve Türkçe "basmak" fiilinden türeyen "bastı" kelimesiyle meydana geldiğini kabul ederler. "Al" ile Semetlerin "İü" tanrısı arasındaki benzerlikten yola çıkarak, "bastı"mm bir Hinl-Avrupa. terimi olan ve "ruh. tanrı" manasına gelen Ruslardaki "bes", Osetinlerdeki "uas" vb. terimlerini hesaba alırsak, bu etimoloji Albastı tipinin Hint-Avrupa ve Seniel halkları arasındaki kadim etnik ilişkiler sonucunda meydana geldiği ihtimalini kabul etmemize imkan verir." diye yazmıştır.

V. N. Basilov bir grup arkadaşı gibi, Türklerde de mitlerin mevcut olduğunu bir türlü aklına sığdıramamıştır. Bir zamanlar Orhun-Yenisey yazılan bulunduğu, Thompson'un onları okuyarak, bunların Türk yazılan olduğunu ispat edene kadar, bütün bilim adamları bu eserleri Türklerden başka bütün toplumlara bağlamaya çalıştılar. Elbette ki. yazıların ilk önce Hint-Avrupa l dara bağlı olduğunu ispatlamaya çalıştılar. Albastı örneğinde de bunun aynıdır. Zira, V. N. Basilov'un makalesinde bu tipin bilindiği ve meşhur olduğu halkların listesine bakarsanız, bu bahse hiç gerek kalmaz. Çünkü. Albastı büyük küçük bütün Türk boyları arasında ve sadece Türklerle komşu olan toplumlarda daima varolmuştur.

Özbek Türklerinde, Anadolu Türklerinde. Kazak Türklerinde. Başkurlarda. Tuva Türklerinde, Altay Türklerinde, Kınm, Kazan ve Güney Sibiryâ Tatarlarında; "Albastı", "Alvastı" şeklinde, Türkmen Türklerinde; "Al", "Albastı", Kırgız Türklerinde; "Albarsıt", Karakalpak ve Nogay Türklerinde; "Albastı", Azeri Türklerinde; "Hal helenesi", Kumuklarda; "A I haslı Katın". Balkar ve Karaçaylarda; "Almaştı" olarak adlandırılır. Aynı zamanda, Anadolu Türklerinde; "Al, A! ana, Al kan. Al kimi", Tuva ve Altay Türklerinde; "Âlbıs" şeklinde de kullanılmaktadır,

Özbek, Kazak ve Kırgızların bazı gruplarında "Martu" (Martuu, Martuv, Marluk) olarak da adlandırılmaktadır.

Semerkant ve Cizzalı vilâyetlerinin bazı bölgelerindeki meşhur "San kız". Tatarlardaki "Sarı saç, Şuralı ve Su anası" tiplerinin de bu "AT ailesine mensup olduğunu kabul etmek mümkündür. Bunlardan başka, Özbek. Kazak ve Kırgızlar arasında bugün neredeyse unutulmuş olan "Karabaştı" tipi de mevcuttur.

Albastı tipi yukarıda sayılanlardan başka; Taciklerde "Albastı", Lezgilerde "Alpab", Gürcülerde "Atı", Tatlarda "Ar", Belucilerde "Alg", Ermenilerde "Alı", Çeçen ve İnguşlarda "Almazı" ve Moğollarda da "Almaş" şeklinde bilinmektedir.

Bu listeye iyice bakıldığında. Türk olmayan toplumların, yanyana yaşadıkları Türk boyunda Albastıyı hangi şekli varsa onu kabul ettikleri görülür.

Albastımn bütün Türk boylan arasında aynı şekilde dağılması ve onlara komşu olan toplumlara da geçmesi onun oldukça eski bir Türk tipi olduğunu göstermez mi?!

Şimdi "Albastı" adının yapısına gelecek olursak, gerçekten de Albastı iki kelimenin birleşmesiyle meydana gelmiştir. Fakat, V. N. Basilov'un düşündüğünden farklı olarak, iki kelime de Türkçe'dir. Yani, "Af; "Kızı! ve Tok sarC manasında.

"Bastı" ise "Başlı" manasındadır. Bazı Türk boylarında "baş" a "bas" denilir. Bu kelime "Kızıl baş/ı", "San haşır" demektir. Çünkü, Al başlılık veya San başlılık, Albastı tipinin temel Özelliklerindedir. Albastı'nın bazı yerlerde "san saç" ve "sarı kız" olarak adlandırılması da fikrimizi desteklemektedir.

Halk tarafından başlı (başlı)mn, bastı (basmak) olarak yorumlanması son devirlerde Albastı tipiyle karşı karşıya olan Karabaştı'nın özelliklerini tam olarak kendine almasından dolayıdır. Aslında Albaşlı (Albaşlı), Karabaşh (Karabaşlı)ya zit olarak iyi görevleri yerine getirmektedir. Karabaşh ise, kötü güçlerin tarafındadır.

Halk arasındaki âdete göre herhangi bir kadın çocuk doğurup ölürse, ona Karabaştı denir. Kadının doğumu ağır olur da kadın kendinden geçerse.. Karabaştı'yı kovmak ve doğumu kolaylaştırmak için tüfek atılır.

Albastı tipinin dış görünüşünde bizim ikinci (b) grupta verdiğimiz özellikler (dış ağzından dışarı çıkmış, uzun dağınık saçlı, iki göğsünü omuzundan arkaya sarkıtmış kadın) aynen Karabaştı'nın tasviridir. Yani, yeni evli çiftlere ve yeni doğmuş bebeklere aslında Albastı değil. Karabaştı musallat olur.

Peki Albastı kimdir? V. N. Basilov bu hususta "... Albastı önceleri bereket hâmi, ev ocağının, yabânî hayvanların ve avcılarının koruyucusu olarak iyilik güçlerinden olup, daha sonra kötü güçlerin tarafına geçmiş olmalıdır/" diye fikir belirtir.

Basilov'un bu fikri ciddî temellere dayanmaktadır. Albastı mahiyetine göre Romalıların bereket sembolü olan ve bütün varlıkları koruduğuna inanılan "Diana"ya benzer. Özellikle, Diana'nın büyük *i men ağacı* (gövdesi çok sert ve geniş yapraklı bir ağaç türü) sembolünde düşünülmesi, onun kadınları nazardan koruduğuna inanılması ve aynı zamanda ona "Ağaçtan meydana gelmiş Diana" denilmesi Albastı'nın temel özelliklerini meydana getirir. Yani, Albastı'nın ceviz ağacında bulunduğu, onun arkasının ağaçtan yapılmış bir kaba benzediğine, atların yelelerini ördüğüne inanılması ve aile ile alakalı olması da böyle düşünmeye imkan verir.

Demek ki. Albasü bereketin sembolü, ailenin, ev ocağının, orman ve nehirlerin, hayvanlar âleminin koruyucusudur. Karabaştı ise. Albaslının tam zıddıdır. Albastı, genel Türk mitolojisinde önem sırasına göre "Güneş" sembolü ve "Hızır"dan sonraki yerdedir. Burada Albastıyla ilgili düşüncelerde unutilan, fakat Romalıların Diana'yı "Ay"ın sembolü olarak düşünmeleri temelinde, tekrar meydana gelmesi mümkün olan önemli bir inanç mevcuttur. Eskiden Albastı da "Ay"ın sembolü olarak düşünülmüş olmalıdır. Çünkü, dünyadaki diğer toplumlarda olduğu gibi Türklerde de her tanrının kendine has bir yıldızı vardır. Albastı'nın ayın sembolü olarak düşünülmesi, Türk mitolojisinin genel mantığına uygundur.

Eskiden evlerin köşelerine ve özel yerlere Albastı'nın sembolleri asılmaktaydı. O "Al hacı", "Al abla" diye adlandırılmış ve daha sonra dünya görüşünün değişmesiyle çocukları korkutan "Al böcü" ye dönüştürülmüştür.

Türk Dünyasında Albastı

Albastı, özellikle "*San kız*"d bağlı anlatmalarda. Sarı kızın bazen insanlara keçi şeklinde görünmesi motifinin hem doğal hem de mitolojik temelleri vardır. Keçi çok doğurgan olması ile evcil hayvanlar arasında ayrı bir yere sahiptir. Bahar mevsiminde özellikle keçinin kurban edilmesi boşuna değildir. Keçinin balların sembolü haline gelmesi tabiatın, yerin ve bütün canlıların baharda yeniden canlanması arasında çok sıkı bir ilişki vardır.

Tarihte baharın gelmesine bağlı olarak yapılan törenlerde keçi (Albastı) bereket, bitki ve hayvan dünyasının koruyucusu olması bakımından ayrı bir yere sahiptir. Albastı aile, ev ocağı ve doğumun koruyucusu olduğu için, nikah ve doğum törenlerinin Albastı olmadan yapılmadığına inanılır.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkündür; Albastı nesiller tarafından günümüze kadar değişik şekillerde anlaşılmış, millî düşüncemizin ve anlayışımızın tabakaları arasından süzülüp gelen mitolojik bir tiptir. İleride Türk boylarının mitolojik sistemi daha ayrıntılı bir şekilde araştırıldığında bu tip de kendine has bir yere sahip olacaktır.